

רקס' ו'בוריאה' - אוניות הרכש שפרצו את ההסגר הבריטי

מחקר: יהודה בן-צור

ממאי 1948 עד יוני 1949 ביצעה 'רקס' 10 הפלגות רכש

'רקס'

Ressurectio

הקדמה

'רקס' - Ressurectio ו- Santa Chiaro, שבהפלגתה הראשונה שונה שמה - Borea –'בוריאה', הינן שתי אוניות הרכש הראשונות שנרכשו באיטליה ע"י יהודה ארזי - מפעילי הרכש "הגדולים"¹ - בדצמבר 1947. בתהליך הרכישה לא שונה מעמד האוניות והן המשיכו לשאת את הדגל האיטלקי. אין בידנו פרטים בדבר רישומי הבעלות, אך ניתן להניח שהיו אלו "אנשי קש", אזרחי איטליה כמתחייב בחוק האיטלקי. לדברי ארזי הוא נתן לעדה סרני (שהחליפה אותו כממונה על שלוחת 'המוסד לעליה ב' באיטליה באפריל 1947): "הוראה לקנות עבורי שתי אוניות ברזל ואסרתי עליה להשתמש בהן שלא להעברת נשק". לדברי עדה, הוא הצדיק את ההחלטה להקדים את קניית האוניות לפני שהיו בידיו חוזים לרכישת נשק, במשפט קצר וממצה: "מוטב שהאוניות תחכינה לנשק ולא שהנשק יחכה לאוניות". ארזי, שהתעכב ברומא בדרכו לארה"ב, הפקיד בידי עדה: "\$ 150.000 לקניית שתי אוניות-ברזל, כל אחת במעמס של 1,500 טון... והן היו מוכנות זמן רב לפני שהיה הנשק שקנה 'אלון' [כינויו של ארזי] מוכן למשלוח". בעדותה ציינה עדה: "קניתי את האוניות והכנתי את הצוות בשקט הרבה זמן לפני שהנשק היה מוכן".

בינתיים, לצורכי "כיסוי" מפני עינא בישא, הועסקו שתי האוניות ע"י משרד התפעול של שלוחת 'המוסד' באיטליה בתובלה מסחרית כשרה בקו אלג'יר-מרסיי וכ"מוצר לוואי" הן גם קיימו את עצמן. לדברי עדה: "הן לא הרוויחו... אבל כיסו את ההוצאות וזה גם כן משהו"; וחשוב מכל – Ressurectio, הקטנה מבין השתיים, במשקל 1.200 טון ו- Santa-Chiaro הגדולה, כ- 1.700 טון - היו זמינות לקריאה בהתרעה קצרה יחסית. ב- 3.1.48 רשם ב-ג ביומנו דו"ח שנתקבל מארזי: "...יש אוניות לרשותנו, מוכנות להפליג במשך חודש...".

בעקבות המתקפה הפלסטינית שהחלה יום לאחר החלטת 'כ"ט בנובמבר' ועקב המידע בדבר התקפלות הצבא הבריטי מהדרום צפונה לאזור חיפה, לקראת התפנותו מהארץ, שינה ב-ג את ההנחיה, שניתנה לפעילי הרכש בעת מינויים, לכוון את הגעת הרכש לקראת סיום המנדט. הנחת העבודה המעודכנת של ב-ג התבססה על ההערכה שאזור ת"א יהיה נקי מצבא בריטי בפברואר 1948 (ואכן זה מה שקרה) וע"כ, ניתן יהיה להקדים את הגעת האוניות למעגן ת"א ולפרוק את המטענים בלילות, על אף שהצי הבריטי המשיך בסגר הימי עד לסיום המנדט ב- 15 למאי 1948. 'סוד מדינה' זה, שרבים וטובים בארץ לא היו מודעים לו, 'הוסגר' לידי הרוסים בניסיון לקבל מהם נשק.

ב- 13 לפברואר 1948 רשם ב-ג ביומנו את פרטי שיחת שרת-גרומיקו בניו-יורק: "משה שוחח עם גרומיקו [נציג ברה"מ באו"מ]. סיפר לו על הנשק מצ'כיה לערבים... גרומיקו הצטער על כך. התעניין לדעת מה מצב הצידוד שלנו, מה חסר, מה אפשר להכניס [להבריח] ואם אפשרי יהיה להכניס לאחר ה- 15 במאי, אם האנגלים לא יעשו אז בלוקאדה. לא אמר כלום אם הם יעזרו... [בהערת שוליים נכתב]: "גרומיקו שאל אם הישוב יכול לפרוק אוניות נשק גם היום? שרת השיב בחיוב וביקש אישור לכך מ-ב-ג. בתשובת ב-ג נאמר: "שניתן לפרוק בת"א בלילות, בלי סכנת הפרעה בריטית". ראוי לציין, שעל אף תמיכתו בהחלטת 'כ"ט בנובמבר', גרומיקו לא נענה לפניית קודמות בדבר קבלת נשק ישירות מברה"מ וכך הוא נהג גם בפעם זו. השיחה עמו נערכה כחודש לאחר שאהוד אבריאל חתם על עסקת הנשק הראשונה עם הצ'כים וקרוב לוודאי שגרומיקו ידע עליה.

¹ כינוי ש"הדביק" בן-גוריון לשלושת בכירי ארגון 'ההגנה' – יהודה ארזי, אהוד אבריאל ומוניה מרדור – שנשלחו ב-1947 להשיג נשק מכל הבא ליד לקראת התמודדות שהוא צפה עם מדינות ערב השכנות.

שינוי ההנחיה לפעילי הרכש - שישראל גלילי, רמ"א ארגון 'ההגנה', היה מעורב בגיבושה - ניתנה על ידי ב-ג בפגישה בה נוכחו גלילי, אבריאל ומרדור כבר ב- 2 לדצמבר 1947: "לסכן \$ 300.000 ולשלוח [אונית רכש] לת"א"². על אף ש'רקס' ו'בוריאה' היו אוניות הרכש הראשונות שנרכשו, זכות הגעה ראשונה ארצה שמורה לספינה 'נורה', שהגיעה ב-1 לאפריל 1948 עם הנשק הצ'כי הקל - פרי ההסכם שנחתם ע"י אבריאל. שתי "הראשונות" הנ"ל הגיעו אחריה, 'רקס' ב-23.4 ו'בוריאה' ב-13.5. המייחד את שתיהן הוא - הבאת התותחים הראשונים ארצה עוד בתקופת המנדט הבריטי. בעדות מאוחרת בתחילת שנות ה-50 התייחס ארזי להנחיה הנ"ל בדווחו על משלוח 'רקס': "25 תותחים [בני 20 מ"מ] הגיעו לתל אביב עוד לפני הכרזת המדינה בערב פסח... כל עוד האנגלים היו בארץ המדיניות הייתה לא להביא תותחים - מחוץ לאזור העצמאי של תל-אביב".

בהגדרה, דברי ארזי תקפים גם לגבי 'בוריאה', שהובילה תותחי 65 מ"מ. אכן, מפברואר 1948 תל-אביב הייתה "נקייה" מהבריטים, אך כאמור, הצי הבריטי המשיך בסגר הימי עד ליומו האחרון של שלטון המנדט. 'בוריאה', נתפשה במעגן תל אביב ב-13.5, נגררה לחיפה ונערך בה חיפוש. מטען הכיסוי עמד במבחן והאוניה על מטענה שוחררה בחצות ליל 14.5, עם סיום המנדט, שמונה שעות לאחר הכרזת העצמאות.

'רקס' - הפלגה ראשונה

מועד הגעה למעגן ת"א: ערב פסח תש"ח, 23.4.48.

המלווה (היחיד): 'קיפי' - אריה קפלן, ימאי הפלי"ם.

המטען: להלן פרוט העסקה, ש'אלון' דווח עליה ב- 25.3.48 לשאלו מאירוב-אביגור,

ביום הגעתו לז'נבה כממונה על הרכש.

- 8 -

אזון-סטפן (הזיחה איתו 25/11/48)	
קנה בפינסטו-סילבסטר 25 תות' סט' 20	19000 סט' א
25 אטל' ואביזרים	17400 א
100 אטל' (כא' 60 כז'ב) א	1925 א
12.000 כז' אטל'	13,50 א
38.500 כז' אטל' סטוקים וזמני	16,50 א
50.000 כז' אטל' סטוקים	19, א
אביזר, אטל' וביול' אדוק 4%	4%
סה"כ	2878.500 סט'

פמי' וזמני ואביזרים כ- 400 ג'.

הספרי איכוסה	
25.000 סט' אטל' וביול' 19 סט' א	475.000 סט' א
25 קפיצ'ם אטל' א	4.525 סט' א
אביזר, אטל' וביול' אדוק 4%	15.000 סט' א
סה"כ	494.525 סט' א

אחיז' זמני כ- 5% אטל' ק
 " " כ- 3% אטל' (כז' קיז'ה)
 בא הסמכה ציובה אדוק כ- 4-5/11/48 סט' א

² ב-ג, 'יומן המלחמה', עמ' 20.

משקל המשלוח שנרכש בשוויץ כ- 250 טון והוא אמור היה להגיע לנמל מרסיי בסביבות 4-5 לאפריל 1948.

עמלות ושוכד. המתווך שקיבל כ- 5% הינו הרוזן הפולני, סטפן שרניצקי, סוכן נשק ותיק, שארזי נעזר בו רבות ואשר פנחס ספיר, שהחליף את שאול כמרכז הרכש, מצא לנכון לדווח כי: "...דרכו קנינו את כל הנשק באירופה [המערבית]... בדרך כלל סטפן עושה רושם של אדם הגון". ה- 3.5% שנ. (כבר קיבלה) – הכוונה לתשלום לניקרגואה - מהקונסולים ועד לדיקטטור - המדינה, שעל שמה כביכול נרכש הנשק.

תהליך הרכישה החל בסוף ינואר 1948. באותה עת נאלץ ארזי, שנשא דרכון ע"ש אלברט מילר, להסתלק מארה"ב. בדרכו ארצה הוא התעניין ברכישה ישירה מביה"ח של תותחי H.S. 20 מ"מ תוצרת שוויץ. ב-8 לפברואר הוא דווח לב-ג: "...על הדברים הכבדים [תותחים]. אפשר לדעתו להשיג "במהירות הבזק" בשוויץ [תותח] קטן (20 מ"מ) ... אפשר להשיג עד 50...". לאחר הפגישה חזר ארזי לארה"ב בזהות אחרת. עד מהרה התברר לו "בדרך הקשה", שאפשרויות הרכש ב"ארץ האפשרויות הבלתי-מוגבלות" מוגבלת בחוקים ותקנות, שעקיפתם הינה "משימה בלתי-אפשרית" וכי התנאים אינם דומים לאלו שהוא הכיר באירופה שלאחר-המלחמה. במחצית מרץ 1948 הוא חזר מתוסכל לאירופה והשקיע את מיטב כישוריו, מאמציו וקשריו – הראשון שבהם היה המתווך הפולני סטפן שרניצקי - בפעילות הרכש במערב אירופה. גרסתו המאוחרת של ארזי לנסיבות שובו לאירופה שונה במקצת. לדבריו: "ב-ג האמין באפשרויות הרכש בארה"ב, אולם אני מלכתחילה רציתי לעבוד באירופה ואכן, אחרי ארגון באמריקה... העברתי את מרכז פעולתי לאירופה, בה היו אפשרויות גדולות יותר".

ב- 15 למרץ 1948 רשם ב-ג ביומו: "מיהודה [ארזי] באה סוף-סוף ידיעה: ...באוניה נפרדת יגיעו 25 תותחים אנטי-אוויריים ואנטי-טנקים, עם 120.000 כדורים". ב- 28.3 התעניין לגילי, הרמ"א, בתותחים אלו: "הקנייתם היספנו. יש להסתפק ב- 36 אורליקון לכל היותר בהתחשב עם היוקר והצורך בכסף לסוגים אחרים. הקפידו על מספר מספיק של 'מסמרים' [כדורים, במקרה זה הכוונה לפגזים]". ב- 29.3 השיב שאול לגלילי: "קנינו 25 היספנו... לא קנינו אורליקון מחוסר תחמושת...". ולמחרת היום הוא העביר ע"י 'דני' זאב שינד, מבכירי 'המוסד' בארה"ב שהיה בדרכו ארצה, ל'אמיתי', מכינוי ב-ג: "... מתחילים לטפל... במשלוח רציני של 'אלון' מהמערב" [אירופה והכוונה למשלוח הנ"ל של תותחי ה- 20 מ"מ].

בשלב זה, 28.3, טלפן אבריאלי לשאול בז'נבה אודות שיחתו עם עדה ברומא, בה נמסר לו כי 'רקס': "יהיה מוכן ב- 2/4 בנמל 'בנימיני' [איטלקי]". למחרת שוחח שאול עם עדה: "... הכלי... יהיה מוכן במקרה הטוב ב- 6/4". לפני יציאת 'רקס' מנמל נאפולי להעמסה בנמל מרסיי, מונה 'קיפי', ימאי הפלי"ם אריה קפלן, כמלווה, דהיינו "נציג בעלי האוניה". עפ"י מסמכי המטען, שכלל את 25 תותחי ה- 20 מ"מ הנ"ל ותחמושתם, נועד המשלוח לניקרגואה. לאחר ההעמסה הפליגה 'רקס' לנמל קטניה בסיציליה ע"מ להעמיס את מטען "הכיסוי". הספקת המטען שכלל שקי בצל, תפוזי ארטישוק, טופלה ע"י אפרים אילין, סוחר פרטי, שסייע למערכת הרכש ולדבריו: "בקטניה, הכרזנו על הספינה כריקה. אני הופעתי... כסוחר ששכר את האוניה לצרכיו... בעניין זה עמדתי לרשותו של ארזי". בעניין זה העיד ספיר כי אילין: "היה נותן את הכיסוי לאוניות והרוויח"³.

ב-14.4, דווח אפרים קרסנר לב-ג: "...יצא אתמול מג'נבה... נפגש גם עם יהודה [ארזי], שיצא לרומא... יצא כלי לסיציליה להעמיס פירות [מטען כיסוי, תרתי-משמע] ובו... 31 תותחים [טעות, הגיעו רק 25 תותחים] ופגזים. יגיע הנה באמצע או בסוף שבוע הבא. מפי שאול מוסר אפרים: קמחי [דני, קצין תותחנות] נכנס לבית חרושת (בשוויץ) ללמוד ויבוא ארצה...".

לאחר העמסת מטען הכיסוי "שונה" יעד הנסיעה למעגן תל-אביב, אליו הגיעה 'רקס' בערב פסח תש"ח 23.4.48. עפ"י עדותו של 'קיפי' – שכאמור, היה המלווה היחידי וללא אמצעי קשר - ההפלגה עברה "חלק" ובעיקר ללא מפגש עם משחתות הצי הבריטי. לדבריו,

³ עדויות מתחילת שנות ה- 50. 1). אילין, א"צ. 2). ספיר, חט' 15 מיכל 168 תיק 4 מסמך 3, אי"ט.

התנהגות הצוות, שהיה מורכב בעיקרו ממשפחה סיציליאנית אחת של "מברחים מקצועיים", הייתה למופת.

את מהלך הפריקה מתאר פניו וזה, הממונה על יחידת הרכש של ארגון 'ההגנה':
 "...למרות החג לא נתקלנו בקושי כלשהו לרכז עובדי נמל מתנדבים... הם הבינו לבטח למה נחוצים לנו עובדים בערב התקדש החג... בעלותנו על האוניה הקביל פנינו ריח חריף ומשכר של תפוחי אדמה רקובים... סווארי נמל ת"א... עלו על הסיפון ובמהירות... השתלטו על מנפיה... ומיד החלו פורקים את תפוא"א... כדי להגיע... למטען המקורי... לא יצא זמן רב, הריחות עשו את שלהם... אחדים מאנשינו התעלפו ואחרים החלו להקיא... אבל אף אחד מהנפגעים... לא הסכים... לרדת מן האוניה לאחר שהתאושש... בחצות... הכרזנו על הפסקה קצרה... [להרמת] אחת מארבע כוסות... חג החרות...".

למחרת היום, חג הפסח, תש"ח רשם ב-ג בימונו: "סוף סוף קיבלתי הבשורה שנתקבלו [25] התותחים הראשונים – צריכים להיות 31... כפי שהודיע לי אפרים [קרסנר-דקל]. זה שוב משנה המצב באופן רדיקלי - לא נעמוד מחוסרי מגן נגד הטנקים של הלגיון ונגד תותחיהם"⁴. כאמור, במשלוח זה הגיעו רק 25 תותחים. רובם הוקצו לחיל התותחנים וחיל הים. אוניות "הקרב" - שמעגן ת"א שימש כ'נמל הבית' שלהן עד לפינוי הסופי של הצי הבריטי מנמל חיפה ב- 30.6 - קיבלו עדיפות מסוימת עקב הצורך ללוות את תנועת העולים מקפריסין ואירופה וכן ע"מ לעבות את הגנת הנ"מ באזור ת"א, שהופצץ ע"י מטוסים מצריים מאז ה- 15 למאי. על החשיבות הרבה, מבצעית ומוראלית, של תותחי ה- 20 מ"מ, ניתן ללמוד מדיון במטה הכללי, שנערך ב- 18.5 בראשותו של ב-ג, בדבר הקצאת 2 תותחים ל"א-16', אוניית "הקרב" הראשונה של 'השירות הימי': "הבאתי דרישת כוח הים לזיין בשני תותחים אונית המעפילים [Ex-USS Northland] 'הצפונית' להגן על העלייה מקפריסין. יגאל [ידין], רטנר ולרר התנגדו, כאשר התותחים דרושים פה. שקולניק [אשכול], יוסף, ישראל [גליל] ואנכי בעד". הדעות נחלקו ודרישת חיל הים אושרה בהכרעת קולו של ב-ג.

הגעת 'רקס', ב- 23.4 - לפני סיום המנדט הבריטי ותחילת פלישת צבאות ערב השכנים - הצדיקה את הסיכון המחושב שב-ג נטל ב- 2 לדצמבר בדבר הקדמת מועד הגעת אוניות הרכש. בהקשר זה ראוי לציין כי, ב- 13.2.48, עוד לפני הגעת ספינת הרכש הראשונה 'נורה' ב- 1.4, דווח משה שרת לב-ג על שיחתו עם גרומיקו, הנציג הסובייטי באו"מ: "גרומיקו שאל אם הישוב יכול לפרוק אוניות-נשק גם היום. שרת השיב בחיוב וביקש אישור לכך מ-ב-ג. בתשובת ב-ג נאמר שניתן לפרוק בתל-אביב בלילות, בלי סכנת הפרעה בריטית"⁵. אין ספק, שמסירת "סוד מדינה" זה - שרבים וטובים בארץ לא היו שותפים לו - לסובייטים, מלמד עד כמה היה ב-ג מוכן להסתכן - בתקווה שנכזבה בסופו של דבר - ובלבד שברית המועצות עצמה תספק לישוב היהודי נשק הגנה (בהקשר זה, ראוי לזכור שכבר ב- 6.12.47, שבוע לאחר פתיחת המתקפה הפלסטינית, הטילה ארה"ב אמברגו על הכנסת נשק לצדדים הלוחמים בארץ ישראל - אמברגו שלא חל על "יבוא" ממדינות ערב השכנות).

הפלגה ראשונה - 'בוריאה'

ממאי 1948 עד מרץ 1949 ביצעה 6 הפלגות רכש

מועד הגעה: 13 למאי 1948.

המלווים: צבי-מירי' כצנלסון, פלי"ם ונחמן-בוב' בורשטיין, 'גדעוני'.

המטען: 5 תותחי שדה 65 מ"מ ופגזים, במשקל 609.169 טון.

ב- 15 במרץ 1948, רשם ב-ג בימונו: "מיהודה [ארזי] באה סוף סוף ידיעה: הקניה תגיע ארצה (הבטחה רבת) רק בחצי אפריל. מוכרח להחליף האוניה [בשל ויכוח פנימי במערכת הרכש בעניין הקצאת שתי האוניות הנ"ל למשלוחים של ארזי ואבריאל] ומפני כך

⁴ 'יומן המלחמה', עמ' 367. רמז לבשורת איוב, שב-ג קיבל יום קודם לכן מיצחק שדה, בדבר כישלון הגדוד ה- 4 בנבי-סמואל ובית איכסא והידיעה - שנתבדתה - על מותו של יוחאי בן-נון.

⁵ 'יומן המלחמה', עמ' 240 הערה 8.

איחור של 10-15 ימים. באוניה נפרדת [הכוונה ל'רקס'] יגיעו 25 תותחים נ.מ.ט... ".
שבועיים לאחר מכן, ב- 28 למרץ, דווח ארזי לב-ג כי: "רכש בשוויץ 50 תותחים 65 מ"מ (\$ 8,300 כ"א), 100,000 פגזים (\$ 8 כ"א)..."

בסיום פעילותו, כנראה בתחילת שנות ה-50 העיד ארזי על עסקה זו: "התותחים היבשתיים הראשונים נקנו בשוויץ מביה"ח 'היספנו-סוויסה' באישור הממשלה, כביכול בשביל ניקרגואה. מיניסטר המלחמה בניקרגואה כתב מכתב למיניסטרו החוץ בשוויץ ביולי 48 (טעות, לעניות דעתי צ"ל במרץ) ובו נאמר בין השאר: "על ידי כתב זה מיפים את כוחו של שגרירנו המיוחד ד"ר ארזי לקנות 50 תותחים, 50,000 פגזים ל-75 מ"מ ו-150,000 פגזים ל-20 מ"מ... ואנו לוקחים על עצמנו את האחריות שהמטען מיועד לניקרגואה".

בנוסף למכתב זה, העיד ארזי: "ב-9 למרץ קבלתי מכתב של דיקטאטור ניקרגואה לקונסולים שלו באירופה להגיש לי את כל העזרה". מכתבים אלו, שערכם לא יסולא בפז בסללם לארזי אישית את דרכו ישירות ליצרני וספקי הנשק במערב אירופה, לא ניתנו בשל "עיניו היפות" – עמלה נדיבה על עמלם הועברה לכיסם של הדיקטאטור ומרעיו עד לדרג הקונסולים המקומיים. ברכישה קודמת של 25 תותחי 20 מ"מ דווח ארזי לשאול ב-25.3.48 כי העמלות הן: "כ-5% למתווך [הכוונה לפולני סטפן שרניצקי] וכ-3.5% לנ. [ניקרגואה] (שכבר קיבלה)".

(ב-1957 גמלה מדינת ישראל לניקרגואה ומכרה לה סוגי נשק שונים)⁶.

ב-31.3 שוחח שאול עם עדה: "מסרתי לה שסחורת אהוד [המשלוח הצ'כי השני] תזוז... [מצ'כיה, בשייט בדנובה ב-4.4.48] וכעבור 8 ימים [ב-12.4] יהיה בנמל 'יורם' [שיבניק]". נחוץ שהכלי ['בוריאה'] של 'דניאלה' [אחד מכינויי עדה] יוכל להפליג... בשבוע הבא [ב-6.4]. 'דניאלה' עונה שיוכל בהחלט...".

ארזי התכוון להשתמש ב'בוריאה' – שהייתה מוכנה לצאת ב-1.4 - להובלת 50 תותחי ה-65 מ"מ, מנמל מרסיי. תכניתו השתנתה בשל דרישתו התקיפה של אבריאלי מעדה לקבל אוניה זו – הגדולה מבין השתיים - להובלת המשלוח הצ'כי השני מיוגוסלביה. שאול נענה לדרישה זו והפעיל לחץ ישיר על ארזי, "בעל האוניה". ארזי, נעתר, אך כשרב-החובל נצטווה להפליג ליוגוסלביה, הוא סירב בכל תוקף. ארזי הסכים לחזור לתכניתו המקורית ו'בוריאה' נצטוותה להפליג מנאפולי לנמל סאפקס בצפון-אפריקה ע"מ להשלים תובלה מסחרית ורק לאחר מכן להגיע לנמל מרסיי. ההעמסה במרסיי החלה ב-24 לאפריל ונתמשכה כשבוע ימים, עד ה-2 למאי 1948 (באותה עת השלימה 'רקס' סבב ראשון, בהביאה לת"א ב-23 לאפריל את משלוח תותחי ה-20 מ"מ "של" ארזי ובדרכה חזרה היא הופנתה ליוגוסלביה במקום 'בוריאה', בשל רב-החובל הסרבן).

בסיום העמסת 'בוריאה' במרסיי התברר שהוטענו רק 5 תותחים מתוך ה-50. על הסיבה לכך יש כמה גרסות, שתיים מהן של... ארזי עצמו. בעדות מאוחרת בתחילת שנות ה-50 תיאר ארזי את תלאות המשלוח הגדול: 'בוריאה' הגיעה בליל הכרזת המדינה [ב-13.5] עם 5 תותחים 65 מ"מ ותחמושת [וקן] תחמושת לתותחים 75 מ"מ ו-4 מיליון כדורים לרובים ומכונות ירייה והועמסה במרסיי ב-20 לאפריל 1948. 65 קרונות רכבת יצאו מצפון צרפת לדרום [למרסיי] עמוסים בנשק. דה-גול התכונן אז לעשות פוטש [Putsch] והיה מצב חרום. הסוציאליסטים חשבו שהנשק מיועד לדה-גול והקימו בריקאדות במרסיי... כך שרק 5 מתוך 50 תותחי ה-65 מ"מ ובלי מכשירי הכוון הצלחנו להעמיס באותו שלב על האוניה. גם ההעמסה לא בוצעה בקלות. [בנמל] מרסיי עובדים רק ערבים מאלג'יר ומרוקו. כשהחלה התסיסה סביב הנשק התחילו לדבר על כך שהוא מיועד לפלסטינה ו[הסווארים] הערבים הכריזו על שביתה. כנציג דיפלומטי של ניקרגואה טלפנתי למושל הצרפתי... בשם החוזה הקיים בין ניקרגואה וצרפת. בעזרת קשרינו... דאגנו לכך שיקבל גם הוראה בנדון מפאריס. הוא הזהיר את מזכירי הפועלים שיעמיס בעזרת צבא וכך הצלחנו... להעמיס את המשלוח.

שאול [מאירוב-אביגור] הציע לפרק את האוניה בקורסיקה ולהחליפה באחרת, אבל אנחנו הסתפקנו אך ורק בשינוי שמה מ-Santa Chiaro [ב'הירה'] ל-Borea-2 על מנת להעלים את זהותה מעיני הערבים. האוניה הפליגה לנאפולי [ב-2 למאי, להטענת מטען

⁶ עדות ארזי - חט' 15 מיכל 168 תיק 4 מסמך 11, אי"ט. מיכאל בר-זהר, 'כעוף החול', הוצ' למשכל' 2006 עמ' 42-7. מכירת הנשק לניקרגואה עוררה סערה פוליטית וציבורית בארץ ובעולם.

הכיסוי], אולם בנאפולי... התמרד הצוות חוץ מאשר רב-החובל [שסירב לרדת מהאוניה. מעדותה של עדה עולה כי גם רב החובל עצמו עמד בראש המרד והוחלף]."

גרסתו השנייה של ארזי, נכתבה ב'זמן אמת' ב-2 למאי 1948. מיד לאחר יציאת 'בוריאה' ממרסיי לנאפולי, הוא הגיע לרומא וכתב ליח' הרכש בתל-אביב: "כרגע חזרתי מ'סידני' [מרסיי], איפה שהעמסתי... 5 תותחים 65 מ"מ; 50 אלף פגזים לנ"ל; 10 אלפים פגזים 75 מ"מ [10 התותחים עצמם הגיעו רק בהפלגתה השנייה של 'רקס' כעבור שבועיים ב-30 למאי 1948]; 200 מקלעי 'שטו'; 3 מיליון 'מסמרים' [כדורים] לנ"ל; 1 מיליון 'מסמרים' 8 מ"מ למכונות [ירייה] הוצ'קס צרפתיות. יתר הדברים יצאו מ'סידני' לא יאחר מ-8 בחודש [מאי]. מספר התותחים הוא קטן, כי הקונווי [שיירה] התעכב בדרכים בגלל ראשון למאי והייתי נאלץ לשלוח את הכלי [שייט] כמו שהוא [וגם ללא מלווים, אלו עלו לאוניה רק בנאפולי]... אני משתדל להחליף כאן את שם האוניה באופן חצי-רשמי ואודיעך במברק כל פרט נוסף. הכלי ילווה ע"י איש שלנו [מירי' צבי כצנלסון] וגדעוני [בוב' נחמן בורשטיין]. שינוי רישומי האוניה נעשה בנמל נאפולי ולדברי 'מירי': "בדרך ארצה מחקנו את השם 'סנטה קיארו' וכתבנו [על דופנות וירכתי האוניה] 'בוריאה'. הצוות האיטלקי... שינה אותה מבחינת צבע... ובנה... [בירכתיים] כאילו מבנה-על מעץ... כאילו מחסן... על מנת לשבור את הפרופיל [הכוונה לצלילית silhouette] של הספינה" ע"מ להקשות על הבריטים לזהות אותה.

תכנית ה-Putsch של דה-גול לא הוזכרה בגרסה זו. מבין השתיים אני נוטה לקבל את הגרסה השנייה, שגם עדה סרני התייחסה אליה ואף הוסיפה עליה: "...שיירת המשאות עם הנשק ששלח 'אלון' לנמל יצאה ב-1 למאי ועוכבה בדרך בידי... פועלים אשר חששו שהנשק נועד לעימות עם מפגינים סוציאליסטיים... כך הגיעו לנמל מרסיי רק 2 תותחים [טעות בידיה, הגיעו 5] וחלק גדול מהתחמושת. בנמל היו רק סווארים ערבים ועל האוניה היה צוות מורד ו'אלון' חשש שאם הוא יחכה עד שיגיע כל הנשק לנמל צפויה האוניה לסכנת חבלה".

בעדות מאוחרת, כנראה בתחילת שנות ה-50, הוסיפה עדה: "...בנמל, בזמן שהעמיסו התותחים, הצוות האיטלקי גילה שזה בשביל יהודים ובנמל עובדים מוסלמים... המצב מתוח מאד והנה טלפון מיהודה שהמנהל בנמל [מרסיי] עסוק... הוא מוכרח לסלק את האוניה, בלי לחכות לסוף הטרקים [שיירת המשאות]... וכאמור, גם ללא מלווים.

הגרסה הרביעית הנכללת אף היא בעדות מאוחרת משנות ה-50, הינה של פנחס ספיר, שהחליף באוגוסט 1948 את שאול כמרזב הרכש באירופה (שאול חזר ארצה בעקבות נפילת בנו גור ואז הוא שינה את שם משפחתו לאביגור). לדברי ספיר: "לו 'בוריאה' היו מגיעים 25 תותחים [מתוך ה-50 שנרכשו] היינו מצילים את לטרון. ארזי טוען שעיכבו להם את האוטומובילים כי חשבו שהם מיועדים ל-1 במאי [דהיינו, מתכוונים להפר את שבתון ה-1 למאי במרסיי], אבל אני חושב שהם עשו טעות בהטענה, לכן הגיעו [ב-15 למאי 1948] רק 5 [תותחים]". האשמה חמורה מאין כמוה, מבלי שניתן הסבר על מהות או הגורם לטעות וללא אסמכתא נוספת כלשהי להוכחת האשמה (ראוי לציין שיחסי העבודה בין ספיר לארזי, הכפוף אליו, הלכו והתערערו. ב-11.11.48 כתב ספיר לאשכול: "...מתחיל אני להתרגל לרעיון שעם ישראל יתקיים בלי 'אלון' יהיה הרוכש היחיד...").

הגרסה החמישית הינה של מיכאל בר-זוהר, הביוגרף של ב-ג: "[ב-19.5] ידין נכנס לב-ג. זה עתה הגיעו ארצה 4 תותחי 65 מ"מ... ידין ביקש מ'הזקן' כי ישלח אותם צפונה להגן על יישובי עמק הירדן. 'הזקן' סירב. הוא רצה אותם... לדרך ירושלים... התפתח ויכוח לוחט... לבסוף הגענו לפשרה: ב-ג הסכים שאשלח את התותחים לעמק הירדן ל-24 שעות בלבד ואח"כ אעביר אותם ללא דיחוי לחזית המרכז. התותחים הגיעו לעמק הירדן... ועוררו בהלה בסורים... שנסוגו בחפזה".

כעבור יומיים, ב-21.5, רשם ב-ג בסיפוק: "4 התותחים... העלו את המורל של יישובינו". למרבה המבוכה, רישומי ב-ג על פגישתו עם ידין, שונים במקצת. כאמור, בראש מעייניו עמדה המערכה על הדרך לירושלים והוא הורה לידין: "...לשלוח 2 תותחים [לירושלים]. יגאל אמר שהתותחים נשלחו כבר לעמק הירדן. אח"כ התברר שטרם נשלחו,

אלא שלא יוכלו... להגיע לירושלים, אלא מחר בלילה ובינתיים יוכלו לעשות פעולה חשובה בעמק הירדן"⁷.

אין ספק שהמשלוח כלל רק 5 תותחים. משלל הגרסאות קשה לקבוע כמה נשלחו לעמק הירדן, ארבעה או שניים? כך או כך, הם שותפו בקרב להצלת עמק הירדן ו"רעמיהם סייעו להבריא את הערבים אשר הגיעו עד הגדר של דגניה".

לחשיבות הופעת התותחים בזירה התייחסה גם אניטה שפירא:

"בבוקר ה- 20 במאי החלה ההתקפה הצפויה על משקי עמק הירדן. בינתיים הגיעה סוללת תותחים לרכס פוריה ולמחרת היום נבלמה ההתקפה הסורית על עמק הירדן. הוויכוח על תפקידם... בבלימת הסורים לא חדל מאז. גם אם לא פגעו... אין ספק שהייתה להם השפעה חשובה על המורל ועל נחישות ההחלטה של אנשי עמק הירדן – ואף אלה נשק חשוב".

לימים, התייחס גם מולה כהן, מח"ט חט' 'יפתח' שהגיע אישית לדגניה מיד לאחר פתיחת המתקפה, להשפעת ירי התותחים: "...המפורסמים, 'הנפוליונצ'יקים', והסורים החלו להתקפל... אין ספק שהייתה לזה השפעה אדירה על המשך הלחימה עם הסורים".

מטען הכיסוי: בעדותו המאוחרת הנ"ל ציין ארזי, שחש לאיטליה מיד לאחר יציאת האוניה ממרסיי ב- 2.5: "הכיסוי שהעמסנו בנאפולי היה בצל שנקנה ב'מרים' [יתכן והכוונה למצרים]". למעשה כלל מטען הכיסוי במשקל "בן 450 טון, בצל, עמילן וקופסאות מיץ-עגבניות". על רכישת הבצל מעיד אפרים אילין - באותה עת סוחר פרטי במילנו שמערכת הרכש נעזרה בו בנושא זה: "קניתי את הבצל במצרים מפירמה יהודית בשם 'לינה' [והמשלוח] הגיע לנאפולי יום לפני שהגיעה לשם 'בוריאה'"⁸.

כאמור, עפ"י הוראת ארזי, שריכז בנאפולי את כל הנדרש ע"מ לאפשר לאוניה להמשיך בדרכה ארצה, שונה שם האוניה "באופן חצי-רשמי" ל Borea-2, אוניה איטלקית שטובעה במלה"ע השנייה ואילו פיניק וזה, הממונה על יח' הרכש של 'ההגנה', ציין ש"הספינה נסעה מניפה דגל פנמה". לא ברור אם הרישום הפנמי – "דגל נוחות" בעגה המקצועית – נעשה כ"חוק" (באמצעות שיחוד קונסול פנמי מקומי) או שהוא נרשם ע"י "אנשינו" רק ביומן האוניה ועל דופנותיה והדגל הפנמי הונף ע"מ להטעות את הבריטים.

לסיכום, ארזי לא הצליח לקיים את אותה "הבטחה רבת" שהוא נתן לב-ג להגעת 50 התותחים "בחצי אפריל" (רק 20 תותחים נוספים הגיעו כעבור חודש ב- 15 ליוני, בהפלגתה השנייה של 'בוריאה'). במהלך הטענת מטען הכיסוי בנאפולי הוחלף כל הצוות המתמרד. לבצוע משימה רגישה זו שחייבה מגע וסיוע משלטונות הנמל, נתבקשה עדה סרני להפעיל את קשריה וכתוצאה מכך הוזעק לנאפולי "קצין גבוה לתיאום הפעולות בין כל רשויות הנמל". היה זה ג'ובני רוסי שנודע גם כקולונל 'פיינגה' - קצין בכיר בשרות החשאי האיטלקי שהיה ממונה על כל החוף האדריאטי וסייע רבות למוסד לעליה ב' ולמערכת הרכש. בהמלצתו הוצבה באוניה... "משפחת דה-מרינו" [מברחים מקצועיים]... כשהאב הוא רב חובל, הבן קצין ראשון והדודן... [רב] המלחים " וכן הוצבו שני מלוויים ותיקים, 'מירי' ימאי פלי"ם ו'בוב' 'הגדעוני'. ראוי לציין, שעוד לפני מינוי 'מירי' ע"י 'זקי', סגנה של עדה סרני, היה זה פיינגה שצלצל אליו ודווח לו "שיש סירחון בנאפולי".

בעת הפלגתה ארצה עקף ארזי את שאול ודווח מספר פעמים ישירות לישראל גלילי. ב-5 במאי 1948 הוא דווח: "היום יוצא [מנאפולי] כלי עם 5 תותחי 65 מ"מ, 50,000 פגזים להם, 10,000 פגזים ל- 75 מ"מ, 200 מקלעים שטו, 3 מיליון כדורים להם, 1 מיליון [כדורי] 8 מ"מ למכונות הוצ'קס ועוד משהו". ב-7.5: "'בוריאה' הפליגה אמש ומובילה מטען לפי הרשימה שמסרתי ל'אסף' [שלום ליון, סגנה של עדה סרני]. המלווה - 'מירי'. הגדעוני – 'בוב'. יגיעו לת"א ב-13.5 לפנות ערב. השתדלו להוריד מהר הכיסוי [כ- 450 טון] כי הנזקים [איזה?] על חשבוננו והם גדולים". ב-9 למאי, דווח 'אלון' 'להלל' [גלילי]: "ב-13 בחודש זה תגיע האוניה עם המטען שהודיע עליו ליוסף [אבידר, הממונה על אגף הלוגיסטיקה במטה 'ההגנה']".

גם 'דיקי' - עזריה ארנן, שלישו של הרמ"א גלילי דווח לב-ג: "האוניה של 'אלון' תגיע ב-14 (אולי ב-12) למאי 1948". ב-12 למאי התקיימה ישיבה משולשת, בראשות ב-ג:

⁷ מיכאל בר-זוהר, 'ב-ג', האיש מאחורי האגדה, הוצ' משה"ב, עמ' 290. 'יומן המלחמה', עמ' 440 ו-445.
⁸ עדות פנחס ספיר: "באיטליה הכרתי את אפרים אילין... הוא היה נותן את הכיסוי לאוניות והרוויח".

"ישראל [גלילי], שקולניק [אשכול] ואני על סידור עבודה זמני... שקולניק יטפל ברכישה... הלילה מחכים למשלוח [רכש] אווירי [מבצעי 'בלק']...ומחר באוניה ['בוריאה'] 200 [מקלעי] שטו, 6 תותחים וכדורים [הגיעו רק 5]".

לעדה סרני גרסה שונה באשר למועד הגעת 'בוריאה' לת"א: " 'סנטה קיארו' הפליגה ב-5 במאי ויהודה שידר לרב החובל שלה: האט את המהירות. אל תגיע לחופי הארץ לפני 15 לחודש [מאי 1948]... רב החובל ציית לפקודה הסתומה"⁹.

אין בידנו אישור ממקור אחר לשידור כזה המנוגד גם למברקי 'אלון' ומאידך, לדברי 'מירי', מהארץ לחצו להקדמת הגעתה: "ב- 8 למאי אנו קולטים את הארץ ויוצרים קשר... מבקשים מאתנו להגביר מהירות ולהגיע מהר ככל האפשר היות וקיים מחסור חמור בנשק [ואכן, לדבריו]... הגברנו את המהירות... מעלים עשן מיתר מאמץ..."

ל'מירי' לא היה ספק שההוראה מהארץ יצאה מ"פי הגבורה" עצמה וע"כ היא גוברת על הוראות קודמות. לדבריו "המברקים מהארץ מעיקים עלי... מכניסים אותי למתח עצום... כל יום קובע...". ב-12 במאי דווח ב-ג בשיבת 'מנהלת העם': "...יש לנו כבר אוצרות נשק – אמנם לא בארץ. אילו היה כול הנשק שברשותנו אי שם, כבר נמצא פה – היינו יכולים לעמוד בלב שקט...". ב-ג לא גילה לנוכחים על התקרבות 'בוריאה', שהגיעה למעגן תל אביב למחרת לפנות ערב, כיממה לפני סיום המנדט הבריטי. מה שקרה מיד לאחר שהיא הטילה עוגן, גרם לו ללא ספק "דפיקות לב".

בהתקרבה למעגן חלפה 'בוריאה' על פני המשחתת הבריטית HMS Pelican, הצדיעה בהנפת הדגל ונענתה כמקובל והמשיכה בנתיב עד להטלת העוגן. עפ"י עדות רב החובל: "בשעה 19.20 הגיע רופא השרות הסניטארי הימי יחד עם הסוכן... אני מוסר את המסמכים... עושים צעדים ראשונים ע"מ להתחיל בפרוק הסחורות... ב- 21.00 בערך, תוך צפייה... לפועלים בשביל הפרוק [הגיעה] סירה עם צוות צבאי... וקצין... מלווה בשני מלחים מזוינים עולה לספון... קורא לי ומראה לי פקודה בכתב... להעביר את האוניה לחיפה... ואני עושה את עצמי כאילו אני מבין את דחיפות הפקודה... ואני אומר... שאפליג לאחר שאפרק את הסחורות הכוללות בצלים, עמילן, ורסק עגבניות [כ- 400 טון מטען כיסוי, תרתי משמע]... אני משתדל להרוויח זמן ע"מ... להודיע למעוניינים במטען... [לא במטען הכיסוי]... אני קורא למכונאי הראשי ומודיע לו שיכבה את התנורים [ומהבריטים] אני מבקש ארבע עד חמש שעות לתיקון "הקלקול"¹⁰. התנהגות רב-החובל דה-מרינו עד כה ובהמשך עד לסיום הפרשה הייתה למופת.

נשאלת השאלה היכן היו המלווים ואנשי יח' הרכש, בעת שרב החובל ניהל את "המו"מ" עם הבריטים? פניו וזה מתאר את שאירע בנמל: 'מירי' [המלווה] ירד לחוף. פגישה ראשונה ודו"ח מעודכן... הכול מוכנים [לפריקה, שכאמור תוכננה לשעות החשכה], אך לפתע – רואים אנו... עולים על 'בוריאה' 10 מלחים בריטיים ובראשם קצין ימי. הקצין... הודיע [לרב החובל] כי... על אוניתו להרים עוגן ולהפליג לחיפה... וכי האנייה חשודה... בהברחה... 'בוב' 'הגדעוני', שנשאר באוניה, "ירד למחתרת" והסתתר בקרבת 'מזוודת הקשר' בכוננות להפעלתה בהתאם להתפתחויות ואילו 'מירי' חזר מהחוף... עם סירה וצעק לרב החובל לחבל במכונה. רב החובל הרגיע אותו בהשיבו: בוצע".

במטה 'ההגנה', "שהייתה זו הפעם הראשונה שאנשיו... באו לנמל, שכן בד"כ מטעמי סודיות לא התרנו לעצמנו "מהומה" כזאת", השתררה מבוכה רבה ונשקלה "אפשרות חבלה בשרשראות העוגן... ואחרי כן להעלותה על החוף". בעדות נוספת מעיד פניו וזה כי: "... עם התקרבות אונית המלחמה לא רציתי לקחת זאת על אחריותי ומסרתי על כך לישראל [גלילי]. לאחר התייעצויות והצעות שונות, הוצע בין היתר לפוצץ את שרשרת העוגן... והוא גם חומר נפץ, אבל לא עשינו דבר מחשש ש... האוניה עצמה ישנה ועלולה להיפגע..."¹¹.

במשך כל הלילה המשיך דה-מרינו להערים קשיים על צוות ההשתלטות הבריטי. הבריטים ניסו לתקן את "הקלקול" ולא הצליחו ולבסוף החליטו לגרור אותה. רב החובל התנגד לשתף פעולה, "...אך המפקד [הבריטי] טען שהוא יעכב אותי בכוח... ויוביל את

⁹ "יומן המלחמה", עמ' 391, 403-4, 411. 'ספינות ללא דגל', עמ' 197.

¹⁰ עדות רב החובל: "דו"ח מפקד האוניה 'בוריאה' ביחס למעצר והעברה לחיפה", 922/25/424, א"צ.

¹¹ 'מירי' העיד ש"החבלן הראשי של הפלמ"ח, חיים זינגר, בא מוכן עם חמר נפץ...".

הספינה לחיפה בכול מחיר... כשאני מרוגז על האיום בכוח... בקשתי להתקשר עם הקונסול האיטלקי... ועם סוכני... בסרבי באופן מוחלט לכול ש"פ... בעניין ההעברה לחיפה... [לבסוף, החלו הבריטים לבצע את תמרון הגרירה, שהיה כרוך בהרמת העוגן ובהעברת כבל הגרירה מה'פליקן' ל'בוריאה']. בשש בבוקר, ה-14.5, החלה ההעברה לחיפה... ב-14.30 [שעה וחצי לפני הכרזת העצמאות] הגענו לחיפה... [הזמן] עובר בצפייה [להחלטת] השלטונות האנגלים ולהתרחשויות שבהן תלוי גורל המטען... הקרוב ללבי מתוך הכרה לחשיבות המכרעת של המטען בשביל אלה שהוא מיועד להם. בשעה 21.00 [הוחלף המשמר הבריטי והחלה בדיקת המטען]... שואלים אותי על תעודות המטען ואני מצהיר שמסרתי אותן לסוכן בת"א... פוקדים עלי לפתוח את מחסני האוניה לביקורת. אני שוב מתנגד, אך המלחים האנגלים ממשיכים... הבדיקות במחסנים לא נותנות שום תוצאות משביעות רצון לגבי האנגלים ["הכיסוי עמד במבחן"]...

ב- 22.30 ... מגיעה לאוניה פקודה עם קצין אנגלי... המפקד שלו פקד עליו לעזוב את האוניה... אני שואל אם מותר לי להפליג... והוא עונה שאני חופשי לעשות מה שאני רוצה... אני מבקש שיאשר לי דברים אלה בכתב אך הוא מסרב". צוות 'בוריאה' חוה על בשרו את המעבר מהמנדט הבריטי לעצמאות ישראלית.

בעת גרירת 'בוריאה' נחפזו אנשי יחידת הרכש לחיפה ע"מ להיות קרובים להתרחשויות. ב-ג, שעקב אחר הפלגתה מאז העמסתה במרסיי, היה עסוק באותן שעות יום ו' 14 במאי 1948 בליטוש אחרון של מגילת העצמאות ובלבו חרדה לקראת הבאות – פלישת צבאות ערב. בצהרי היום דווח גלילי לב-ג: "ישראל מודיע שפטרול מאונית המשחית עלה על אנייה שהביאה כלים – האנייה הובלה אח"כ לצפון. לפנות ערב שמעתי שבחצות יכניסו אותה לנמל חיפה". נקל לנחש את מצב רוחו, שהתבטא גם בדברים שהוא רשם ביומנו לאחר טקס הכרזת העצמאות ב-14 במאי 1948: "בארץ צהלה ושמחה עמוקה – ושוב אני אבל בין השמחים, כביום 29 בנובמבר 1947".¹²

סיום הפרשה. דה-מרינו, רב החובל שלא היה רחוק מאיבוד הדיפלומה ואולי אף ממאסר, סיים את עדותו¹³: "מיד לאחר עזיבת האנגלים אני פוקד על קציני לעבוד במרץ ע"מ להפעיל את המכונה... כדי שנוכל להגיע לת"א בהקדם כדי למלא את חובתנו ביחס למסירת המטען... ב-03.30 של ה-15 במאי 1948... אני מתחיל להעלות את העוגן בשקט ואורות כבויים... במהירות מכסימלית אני מכוון לת"א... ב-11.30 באו לקראתי 2 סירות עם הסוכן ועוד אנשים המעוניינים במטען... פרוק המטען התחיל ב-13.10. אני מרגיש חובה לאחר שבאתי על סיפוקי במילוי ההתחייבות להודות על עזרתם האמיצה לכל אלה שהקלו את מילוי חובתי ובמיוחד לסוכן מת"א [כנראה אהרן עירוני] ואלה ששיתפו אתו פעולה [רמז לאנשי יח' הרכש] ולמלווה ['מירי'] ושותפו לפעולה האחרת ['הגדעוני'] 'בוב'.

העדות נרשמה מפיו של רב החובל ע"ג האוניה ב-15.5 שעה 12.30. לפני הגעתה למעגן הפוצץ אזור ת"א, לרבות המעגן, ע"י מטוסים מצריים ולמחרת, בעיצומה של הפריקה, חזרו המצרים והפציצו שנית. ראויה לציין העובדה שבעדותו נמנע דה-מרינו מלהשתמש במלים שיחשפו את אופי משימתו, שהייתה, בהגדרה בינ"ל, בלתי-חוקית - הברחה והפרת האמברגו.

בישיבת הממשלה הזמנית הראשונה ב-16 במאי 1948 הייתה בפי ב-ג גרסה שונה לאי איתור המטען ע"י הבריטים: "לאוניה נושאת התותחים [בוריאה] קרה דבר משונה. האנגלים תפסוה, הביאוה לחיפה והחזיקוה שם עד חצות 14.5. אין ספק שהם ידעו, שיש בה נשק". על אף עיסוקיו בשלושת ימי הפלישה הראשונים, המשיך ב-ג לעקוב אחר פריקת 'בוריאה' עד לסיומה: "ב-16.5 – התותחים החדשים מורידים עכשיו... מרעישים עמק הירדן – דורשים תחמושת" [כאמור, 2 תותחים הוקצו להדיפת המתקפה הסורית]. "ב-17.5 – פריקת אונית הנשק נגמרה".

לדברי 'מירי' הוא הוזמן בתחילת הפריקה "לפגישה עם ב-ג... שאלתו הראשונה הייתה "כמה תותחים"? אני עונה "חמישה". הוא הופתע מהכמות הקטנה. ולאחר שעייין

¹² "יומן המלחמה", עמ' 416.

¹³ עדות דה-מרינו, א"צ. 'המשימה רכש', עמ' 195-7.

ברשימת הנשק סיים את הפגישה בברכה: "זכיתם להיות האוניה הראשונה הפורקת נשק... ביום הראשון לקיומה של מדינת היהודים... יישר כוחכם".

לפני יציאתה בדרכה חזרה לנאפולי, "ניתך [לדברי 'מירי'] מטר של פצצות על ת"א, אך לאוניות לא נגרם כל נזק" ופיני וזה מסר ל'מירי' את ניירותיה המקוריים של Santa Chiaro והוראה: "...בצאתכם ללב הים החליפו את השם ['בוריאה'] לשם הבתולים...".

בשולי הספור הדרמטי כמתואר לעיל, התגלה קוריוז "תוצרת בריטניה". כאמור, על אף מאמצי ההטעיה – הנפת דגל פנמי, שינוי השם וכן שינויי מבנה וצבע – הבריטים חשדו ב'בוריאה' והתייחסו אליה כאל אונית רכש. והנה ב-2002 פרסם היסטוריון הצי הבריטי ספור שונה לגמרי ומוזר, לפיו, 'בוריאה' הייתה אונית... מעפילים: HMS Chieftain intercepted the Borea carrying 243 immigrants on 12 May. Borea declined a suggestion that she remain outside territorial waters for 48 hours and would then be free to do as she pleases. Instead, and unaccountably, her Master opted for diversion, so that on the day that the mandate ended, her passengers were on their way to Cyprus"¹⁴.

על זה ניתן לומר, להד"מ. איך זה קרה? לאלהים פתרונים¹⁵. האירוע אירע בימי המנדט האחרונים, בשלב שמערכת השלטון הבריטי התרופפה ומאד יתכן שתופעה זו לא פסחה על מערכת הדיווח והקשר של הצי הבריטי. למרבה המבוכה, הוסיף ההיסטוריון "חטא על פשע". בסכמו את רשימת האוניות שכוח 'הסיור הפלסטיני' טיפל בהן מאז תפישת 'ברל כצנלסון' ב-25 לנובמבר 1945 ועד 13 למאי 1948, הוא "הצמיד" ל-Borea את שמה של ספינת המעפילים Lanitzachon ('לניצחון' - Tulia Christina – 'חבצלת'), שאכן הגיעה שלושה ימים לאחר הכרזת העצמאות, ב-17 למאי, עם 189 מעפילים לתל אביב ואילו 243 מעפילים אכן הגיעו באותו יום בספינה נוספת בשם 'מדינת ישראל' (Orchidea – 'נרקיס') לתל-אביב ולא לקפריסין.

ראוי לציין ששתי אוניות הרכש שקדמו ל'בוריאה', 'נורה', שהגיעה ב-1.4 (עם רובים ומקלעים) ועברה "בין הרגליים" של משחתות הצי הבריטי ו'רקס", שהגיעה ב-23.4 (עם תותחי 20 מ"מ), לא הוזכרו כלל ע"י ההיסטוריון הבריטי בפרק שהוקדש על ידו ל-"Gun Running". פריקת שתי האוניות בוצעה בלילות במעגן תל-אביב. העיר עצמה הייתה אמנם "נקייה" כבר ממשטרה וצבא בריטי, אך משחתות הצי הבריטי המשיכו לסייר בקרבת החוף. על הגעת 'בוריאה' ניתן לומר: "סוף טוב - סיום המנדט – הכול טוב".

הסיכון המחושב להקדים את מועד הגעת אוניות הרכש, שדוד בן-גוריון לקח על עצמו ב-2 לדצמבר 1947, הצדיק עצמו. הנשק הקל שהביאה 'נורה' ב-1 לאפריל אפשר לכוחות 'ההגנה' למגר את המתקפה הפלסטינית והתותחים שהביאו 'רקס' ו'בוריאה' סייעו לבלום את פלישת צבאות ערב השכנות ב-15 במאי 1948.

כתבתו של יהודה בן-צור, קיסריה 2006

עדכון: 2015

¹⁴ N. Stewart, the Royal Navy and the Palestine Patrol, F. Cass publishers 2002, p' 165, 190.
¹⁵ הכרתי את Stewart בעת ביקורו בארץ באוק' 1997. הפניתי את תשומת לבו לעניין, אך לא נעניתי. י. ב-צ.